

УДК 504.37.013

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.326141>

Надія Стецула, кандидат біологічних наук, доцент,
доцент кафедри медико-біологічних дисциплін, географії та екології
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
Тарас Скробач, кандидат сільськогосподарських наук, доцент,
доцент кафедри медико-біологічних дисциплін, географії та екології
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
Мирослава Горічко, вчитель вищої категорії, старший вчитель,
вчитель географії ліцею № 4 імені Лесі Українки Дрогобицької міської ради

ПОСТУП ШКІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ ТА ЇЇ ДИДАКТИКИ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена дослідженню історії становлення шкільної географії та методики її навчання у контексті еволюції географічних й методичних ідей та освітніх нормативно-правових документів. Розкрито фактори розвитку національної системи географічної освіти та її дидактики. Наведено авторську періодизацію розвитку географії як навчальної дисципліни і методики її навчання, в якій сутність та послідовність періодів пов'язана із змінами як у системі освіти країни загалом, так і в географічній зокрема. Охарактеризовано особливості оновлення навчальних програм шкільної географічної освіти.

Ключові слова: шкільна географія; система географічної освіти; навчальна дисципліна; методика навчання географії; періодизація; навчальна програма.

Табл. 2. Літ. 9.

Nadiia Stetsula, Ph.D. (Biology), Associate Professor,
Associate Professor of the Medical and Biological Discipline,
Geography and Ecology Department,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
Taras Skrobach, Ph.D. (Agricultural Sciences), Associate Professor,
Associate Professor of the Medical and Biological Discipline,
Geography and Ecology Department,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
Myroslava Horichko, Teacher of the highest category, Senior Teacher,
Teacher of Geography at Lyceum No 4 named after Lesya Ukrainka of Drohobych City Council

PROGRESS OF SCHOOL GEOGRAPHY AND ITS DIDACTICS IN UKRAINE

The article is devoted to the study of the history of the formation of school geography and the methodology of its teaching in the context of the evolution of geographical and pedagogical ideas and in accordance with changes in its educational normative support. The system of school geographic education was formed as a set of pedagogical conditions that change under the influence of objective and subjective factors of the pedagogical process. The goals, tasks, and content of studying geography are represented by separate school courses that represent the achievements of geography as a science and its teaching methods. It is on this basis that certain periods can be identified in the development of school geographic education, the essence and sequence of which are related to changes both in the general education system of the country and within the studied system. The prerequisites for the development of school geography and its teaching methods were determined by the following objective factors: society's need for a high level of geographic education of the population of its country; approaches to the organization of the school education system and the main trends in its implementation; the level of development of geography as a science, its practical significance in the socio-economic development of the state; level of development of psychological and pedagogical sciences. The author's periodization of the development of geography as an educational discipline and its teaching methods is presented, in which the essence and sequence of periods are connected with changes both in the country's education system in general and in the geographical one in particular. Six periods are proposed, each of which is characterized by complex processes in which the internal features and elements of the previous and subsequent periods are traced, namely: 1. formation of geography as a school discipline (end of XIX – beginning of XX centuries); 2. the period of pedagogical searches and innovations in geographic education (1905–1920); 3. development of the Soviet system of school geographic education (1920–1991); 4. formation and development of the national system of school geographic education (1991–2010); 5. socio-cultural polarization of geographic education through the formation of key and subject (geographical) competencies (2011–2020); 6. New Ukrainian school (geographical component), which started in 2020. The peculiarities of the updating of school geography education programs over the past 35 years have been characterized.

Keywords: school geography; geographic education system; educational discipline; geography teaching methodology; periodization; curriculum.

Постановка проблеми. Історичний аналіз становлення національної системи географічної освіти та методики її навчання уможливило не лише сформувати загальну картину її розвитку в Україні як суспільного явища, а й осмислити її соціальну значимість, цілі, завдання у системі базової загальної середньої освіти. Екскурс в історію допомагає зрозуміти рушійні чинники, що визначили необхідність навчання географії в школі та усвідомити основні тенденції подальшого розвитку шкільної географічної освіти.

Проблема періодизації розвитку будь-яких явищ – одне з найскладніших, комплексних та багаторівневих питань наукової методології педагогічного дослідження. Адже залежно від того, що пропонується як основа періодизації, який контекст укладається у той чи той період, що виступає рушійною силою зміни періодів, розгортається певне науково-дослідне поле. Розробка оптимального варіанта періодизації становлення та розвитку будь-якої навчальної дисципліни є пріоритетною метою педагогічної науки.

Безперервність процесу розвитку системи географічної освіти визначається еволюцією людського суспільства. Як відомо, вона формувалась як сукупність педагогічних умов, які змінюються під впливом об'єктивних і суб'єктивних факторів педагогічного процесу. Мета, завдання, зміст навчання географії представлено окремими шкільними курсами, які репрезентують досягнення географії як науки та методики її навчання. Саме на цій основі у розвитку шкільної географічної освіти можна виділити певні періоди, сутність та послідовність яких пов'язана зі змінами як у загальній системі освіти країни, так і всередині досліджуваної системи.

По суті, намагання розв'язати питання періодизації розвитку шкільної географічної освіти у національному освітньому просторі було небагато. У проведених дослідженнях розвитку шкільної географічної освіти України вихідною позицією є періодизація історії суспільства країни, і всі межі розвитку явищ та процесів узгоджували відповідно до подій. Ми погоджуємося з таким підходом до періодизації, що пов'язані переважно із соціально-економічними реформами у суспільстві, однак у розвитку географічної освіти є певні особливості.

Метою статті – дослідити фактори, періодизацію розвитку національної системи географічної освіти й методики її навчання та розглянути особливості модернізації змісту шкільної географічної.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Географічні розвідки С. Рудницького, В. Кістяківського, К. Воблого, В. Гериновича, В. Кубійовича, А. Ремана, С. Русової, О. Шаблія мають надзвичайно потужне значення для дидактики географії [3, 35–44; 4, 17–35].

Каменярем українських географічних досліджень та шкільної географічної освіти є академік Степан Рудницький. Він започаткував картографічний підхід в українській географії та популяризував територію України як окрему цілісну просторову одиницю. Його фундаментальна праця “Початкова географія” (1918) є першим українським географічним комплексним підручником для народних шкіл [3, 40]. Великий український географ ХХ ст. С. Рудницький розкривав у своїх працях комплексний характер української географії. Географія, на думку вченого, орієнтована на формування знань про природу, населення, господарства країни, а тому знання історії географії – важливе і необхідне. Він не просто створював картографічні твори, а описував природне середовище, оцінював природні умови, господарство та побут людей у різних кутках України. Вчений започаткував українознавство як одну із перспектив розвитку України [4, 32].

Автором першого видання підручника “Коротка географія України”, який було опубліковано 1919 р., є В. Кістяківський. Згодом книгу науковець доповнював і перевидавав протягом десяти років [3, 40].

Економічну характеристику території України розкриває К. Воблий у шкільній підручнику “Економічна географія України” (1927). Автор зібрав великий матеріал про окремі галузі та спеціалізацію господарства країни, які розкривають причиново-наслідковий зв'язок між ресурсним потенціалом території та економічною діяльністю [3, 40].

Не теренах західної України відомий великий внесок методистів-географів В. Кубійовича, В. Гериновича та С. Русової з генералізації інформаційного змісту шкільної географії та розробки авторської методики формування географічних знань, умінь і навичок учнів. Автором ґрунтовних праць з дидактики географії 1911 р. є С. Русова (“Початкова географія”, “Методика початкової географії”) [3, 40].

Визначний український географ сучасності О. Шаблій розглядав географію як комплексну науку про природу і людину та є автором шести географічних імперативів: суспільна географія, гео-екологічні проблеми, політико-географічні, геософічні та геопоетичні дослідження, історико-географічні проблеми, метематичні та картографогеографічні розвідки. Ідеї вченого сприяють розв'язанню багатьох екологічних проблем [3; 41].

Розвиток географічної науки та освіти сьогодні характеризується тенденцією екологізації [6, 116; 7, 150; 9, 157]. Це відображено в інформаційному змісті підручників з географії та програмному забезпеченні шкільної географії, де зазначено формування екологічної компетентності учнів, реалізація наскрізної змістової “Екологічна безпека та сталий розвиток” та ціннісних ставлень. Екологічні ідеї

проникли в різні географічні наукові напрями, а саме у такі, як: конструктивна географія, геоекологія, географія глобальних проблем тощо.

Ретроспективний аналіз шкільної географічної освіти в Україні (1917–1990) проводить Л. Мельничук, акцентуючи увагу на проблемах і шляхах їх подолання. На її думку, шкільна географічна освіта протягом першої половини ХХ ст. пройшла чотири основні етапи: становлення географії як шкільного предмету (1900–1917); складних та суперечливих пошуків шкільної географічної освіти (1917–1930); розробка сучасних підходів до викладання шкільної географії (1930–1940); утвердження географії як самостійного шкільного предмету (1940–1990) [2, 10–16].

Періодизацію становлення національної шкільної географічної освіти від витоків навчання (Х ст. в часи Київської Русі) загалом до 2015 р. наведено у навчальному посібнику “Викладання дидактики географії” авторів В. Самойленка, О. Топузова, Л. Вішнікіна, І. Діброви [3, 35–44]. Це найвизначніша періодизація розвитку шкільної географічної освіти та її дидактики сучасності.

Виклад основного матеріалу. Передумови еволюції шкільної географії та методики її навчання визначили об’єктивні фактори.

Першим – провідним, є *стан і рівень розвитку суспільства, у зв’язку з яким зростає в особі держави потреба суспільства до високого рівня географічної освіти населення своєї країни*. Реалізація запити суспільства на формування географічної грамотності особистості знаходить відображення у відповідних нормативних документах: наказах, статутах, кодексі про освіту, концепції географічної освіти та нової української школи, Державному освітньому стандарті, освітніх програмах і нав-

чальних планах, методичних посібниках тощо [4, 40–60].

Другий фактор – *підходи до організації шкільної системи освіти і основні тенденції її проведення*. Так, якщо досі в освітній системі домінувала така концептуальна модель навчального процесу, як парадигма навчання, то сьогодні починає домінувати парадигма вчення, в основі якого лежать компетентнісний, діяльнісний і особистісно зорієнтований підходи до організації процесу навчання, які відображені у його результатах [5, 90].

Третій – *рівень розвитку географії як науки, її практична спрямованість та значимість у соціально-економічному розвитку держави*, що визначає роль нових географічних знань у оновленні інформаційного змісту шкільної географії і, як наслідок, рівень розвитку методики її навчання [1, 132; 9, 158].

Четвертий – *рівень розвитку психолого-педагогічних наук*, є фактором, що розкриває структуру когнітивної діяльності учнів та необхідність урахування вікових та індивідуальних особливостей учнів, а саме їхніх пізнавальних можливостей та потреб [8, 30].

Розглянемо в аспекті прояву зазначених факторів розвиток шкільної географії та методики її навчання в національній системі освіти.

Періодизацію розвитку шкільної географічної освіти в Україні ми досліджували у ХІХ–ХХІ ст. Її основою є реформи в географічній освіті як такої з якісними зрушеннями у цілях, завданнях, змісті, дидактичних підходах, методах, формах навчання на різних етапах розвитку.

Ми розробили авторську періодизацію розвитку шкільної географічної освіти, яку наведено у таблиці 1. Розглянемо її більш ґрунтовно.

Таблиця 1

Поступ шкільної географії та методики її навчання	
Періоди / етапи	
I період: кінець ХІХ – початок ХХ ст. Становлення географії як шкільної дисципліни 1. Утворення компонент шкільної географічної освіти: 1800–1864 рр. 2. Розвиток шкільної географічної освіти як цілісної системи: 1864–1905 рр.	
II період: 1905–1920 рр. Період педагогічних пошуків та новацій у географічній освіті	
III період: 1920–1990 р. Розвиток радянської системи шкільної географічної освіти 1. Викладання географії як складової комплексних програм: 1920–1933 рр. 2. Формування основ радянської системи шкільної географічної освіти: 1934–1979 рр. 3. Наростання протиріч та явищ стагнації в системі шкільної географічної освіти: 1980–1990 рр.	
IV період: 1991–2010 р. Становлення та розвиток національної системи шкільної географічної освіти.	
V період: від 2011 до 2020 р. Соціокультурна поляризація географічної освіти шляхом формування ключових і предметних (географічних) компетентностей.	
VI період розпочався з 2020 р. Нова українська школа (географічна компонента).	

Перший період (1800–1905) популяризував українську мову, патріотизм, народність, релігійні морально-етичні істини, якими було пронизано освіту. У цьому періоді спостерігається внутрішня диференціація шкільної географічної освіти та формування на її основі системи географічної освіти. Розвиток географії як науки вносить суттєві корективи у становлення шкільної географії та її дидактики.

Наступний період педагогічних розвідок та нових змін у географічній освіті розпочинається з 1905 р. На початку ХХ ст. було кілька спроб реформування школи, спричинених соціально-економічною перебудовою суспільства.

Період із 1920 до 1990 р., коли розвивалася радянська система географічної освіти, був досить тривалим, і його варто розділити на кілька етапів.

Перший етап радянського періоду охоплює 1920–1933 рр. в якому стрімко розвивається українська культура та педагогічна думка. Педагогічні ідеї ґрунтуються на засадах природовідповідності у поєднанні з українізацією. Цей період пов'язаний із розвитком українського національного руху, в якому розробляються авторські методики навчання географії спрямовані на практичну діяльність, які мають дослідницький характер і вимагають самостійності та ініціативи школярів.

Постанови радянської держави про школу 1930-х рр. ознаменували початок реформ, які зумовили серйозні якісні зміни у системі шкільної географічної освіти.

У 1934–1979 рр. відбувається ліквідація особливостей освітньої системи України, її русифікація. Освітні установи відходять від експериментів та стають на шлях авторитарно-дисциплінарних засад управління і діяльності. В Україні використовуються такі ж навчальні плани, програми, підручники з географії, як і на всій території Радянського Союзу.

У 1960-ті рр. завершується формування радянської системи шкільної географічної освіти, для якої характерні авторитарна модель управління та організації освітньої діяльності. Хрущовська “відлига” стала значним поштовхом для відродження творчого педагогічного потенціалу, стимулювала розвиток географічної науки і освіти. У 1970-ті рр. знову повертаються до лінійної структури навчання географії, з'являються нові навчальні плани, програми, підручники, значна кількість методичних робіт з географії, присвячених вивченню рішень партійних з'їздів, комуністичному вихованню учнів.

Особливістю 1980–1990-х рр. є зростання політичної самосвідомості українського народу, його прагнення незалежності.

З 1991 р., коли Україна стала незалежною країною, відбувається відродження та розвиток націо-

нальної системи шкільної географічної освіти. Це початок формування українського географічного нормативного та дидактичного інструментарію, а саме Державних освітніх стандартів, освітніх програм та планів, навчальних посібників, методичних рекомендацій, робочих зошитів, атласів, контурних карт тощо.

Від 1993 р. у програмному забезпеченні започатковуються значні зміни, а саме: варіативність шкільних програм (програм з географії було декілька, тому вчитель мав право вибору); авторство програм (кожна програма розроблялась групою авторів); започатковано вивчення курсу “Географія рідного краю” у 5-му класі та “Географія України” у 8–9-х класах [1, 135].

Наступне нормативне та змістове оновлення географічної освіти відбувається у 2001 та 2006 рр. Нові шкільні освітні програми з географії були розроблені на основі Державного стандарту базової і повної середньої освіти, затвердженого у 2004 р., які поступово впроваджувались у процес навчання географії, замінюючи попередні навчальні програми. Нормативний документ вступив в дію з 1 вересня 2005 р. для учнів 5-х класів і визначає зміст географічної освіти, вимоги до загальноосвітньої підготовки учнів 7–11-х класів (у 2014–15 навчальному році) та поступово втратив чинність до 2018 р. [4, 37].

Аналіз програм 2006 р. дає змогу відзначити такі зміни:

1. Навчальну дисципліну “Рідний край” 5-й клас видалено з освітньої підготовки школярів [1, 137];

2. На вивчення шкільного курсу “Географія України” (8–9-й кл.) відводиться 52 години замість 70. Це означає, що замість двох уроків географії на тиждень заплановано 1,5 (на практиці це діє так: в одному семестрі планується один урок на тиждень, а в другому – два) [1, 137].

З 2011 р. розпочинається V період реформування системи географічної освіти і триває до 2020 р. – період соціокультурної поляризації географічної освіти шляхом формування ключових і предметних (географічних) компетентностей відповідно до вимог, які наведено у Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти (Постанова КМУ від 23.11.2011 р. № 1392), які ґрунтуються на засадах особистісно зорієнтованого, компетентнісного і діяльнісного підходів, що реалізовані в шкільних курсах географії і відображені в результативних складових змісту базової і повної загальної середньої освіти й очікуваних результатах навчально-пізнавальної діяльності учнів.

Соціокультурна модернізація географічної освіти як інститут соціалізації актуалізує ключову роль освіти у цілеспрямованому формуванні ціннісних орієнтацій, норм, установок та стереотипів поведінки учнів.

Потужний внесок у розробку програмного забезпечення проведення географічної освітньої діяльності у ЗЗСО в цьому періоді зробили Я. Олійник, Л. Даценко, Т. Гільберг, Г. Довгань, С. Коберник, Р. Коваленко, Н. Муніч, Т. Назаренко, О. Надтока, О. Стадник, Г. Уварова, І. Вітенко, С. Запотоцький, Г. Карпюк, Р. Гладковський та ін.

У 2012 р. робоча група розробила навчальні програми з географії для 6–9-х класів, де оновлена логічна послідовність вивчення матеріалу в межах тематичного розділу; конструктивно розподілено години в межах тематичних розділів і акцентовано увагу на практичній підготовці учнів шляхом збільшення кількості практичних робіт. З 2014–2015 навчального року розпочинається зміна програмного забезпечення – у 6-му класі географія вивчається за “новою” навчальною програмою, яка вийшла у 2013 р. і відповідає Державному стандарту (2011). Водночас у 7–10-х класах географія вивчається за “старою” навчальною програмою, що вийшла в світ у 2006 р. і відповідає Державному стандарту базової і повної середньої освіти (2004).

Програми з географії (6–11-й класи) удосконалювались робочою групою у 2015 р. Потужним інструментом чергових оновлень і модернізацій в освіті загалом, а географічній зокрема у 2016 р. стала Концепція Нової української школи, в якій наведено формулу нової школи, яка складається з нового змісту освіти, педагогіки партнерства, нової структури, орієнтація на учня, сучасне освітнє середовище, виховання на цінностях, автономія школи, вмотивований вчитель.

Так, у 2017 р. знову оновлено та модернізовано відповідно до вимог чинного Стандарту та положень “Концепції Нової української школи” (2016) нав-

чальні програми з географії, які суттєво відрізнялись від попередніх, а саме: 1) метою та завданням базової загальної середньої освіти, які спрямовані на формування освітньої траєкторії учня та на його соціалізацію; 2) компетентнісним потенціалом предмету, який представлено 10 ключовими компетентностями, формування яких забезпечуватиме інформаційний зміст предмету; 3) змістом та завданням наскрізних змістових ліній, які орієнтовані на реалізацію ціннісної компоненти результатів навчання; 4) змінах у назвах курсів шкільної географії та запровадженням у 11-му класі вивчення предмету “Географічний простір Землі” (табл. 2); 5) в інформаційному змісті навчального матеріалу (насамперед у 8, 9, 10-х класах); 6) очікуваних результатах навчання, які представлені знанням, діяльністю та ціннісними компонентами; 7) практичною спрямованістю програм – крім виконання практичних робіт, запропоновано проведення досліджень; 8) у методичних особливостях організації освітньої діяльності учнів з акцентом на використання нових форм, методів, засобів та технологій навчання (інтерактивні методи, технологія та режим навчання, інформаційні засоби навчання – комп’ютери, проектори, програмне забезпечення, освітній простір, який дає змогу використовувати Інтернет як засіб доступ до електронних баз даних навчально-методичних матеріалів – електронні довідники, підручники, атласи, отримувати консультації від науковців, вчителів, методистів тощо, проблемні методи та технологія навчання, реалізація географічних проєктів, зокрема STEM.

У таблиці 2 наведено порівняння курсів шкільної географії за останні 15 років.

Таблиця 2

Структура освітньої галузі “Географія”

Клас	Курси шкільної географії за програмою 2006 році	Курси шкільної географії за програмою 2017 та 2022 року
6	Загальна географія	Загальна географія
7	Географія материків і океанів	Географія материків і океанів
8	Фізична географія України	Географія України: природа і населення
9	Соціально-економічна географія України	Україна і світове господарство
10	Соціально-економічна географія світу	Географія : регіони і країни
11		Географічний простір Землі

Соціокультурну модернізацію можна розглядати як програму, в якій розвиваються уявлення про місію освіти як провідну соціальну діяльність, що породжує соціальні ефекти в житті суспільства – формування громадянської, етнокультурної та загальнолюдської ідентичності; засвоєння цінностей, норм та установок поведінки; придбання репертуару особистісних, соціальних і професійних компетентностей, які забезпечують зростання людського потенціалу як найважливішої умови конкурентоспроможності країни.

Суттєві зміни відбулися в освітньому географічному просторі у 2020 р., коли набув чинності новий Державний стандарт базової загальної середньої освіти (Постанова КМУ від 30 вересня 2020 р. № 898), який ознаменував початок VI періоду – Нова українська школа (географічна компонента).

Насамперед реформовано цільовий та змістовий контексти документа, в порівнянні із 2004 та 2011 рр. У попередніх Стандартах рівень загальноосвітньої підготовки регламентувався державними вимогами учнів наведеними за галузевим принципом відпо-

відно до змістових ліній, а у новому обов'язковими результатами навчання, які складаються із груп результатів навчання (ГРН), через які реалізується компетентнісний потенціал галузі, загальними результатами і конкретними результатами навчання, які відображають рівень формування знань за освітніми циклами, й орієнтирів для оцінювання, на основі яких визначається рівень досягнення учнями результатів навчання на завершення відповідного циклу. Змінено назву освітньої галузі, до якої входила географія з освітньої галузі "Природознавство" на "Природничу".

У 2022 р. зміни внесені до деяких тематичних розділів та інформаційного змісту окремих тем початкових програм з географії у 8, 9, 10-х класах, у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України. Так, у 8-му класі під час вивчення тематичного розділу "Населення України та світу" увагу зосереджено на формуванні результатів навчання зі змістового блоку розділу "Біженці та внутрішньо переміщені особи". У програмі 10-го класу у розділі I "Європа" (Тема. 2 "Країни Європи") вивчення географії Білорусі та окремих питань з географії Російської Федерації було вилучено.

У 2023–2024 навчальному році у 6 класі стартувало вивчення географії, для проведення якого запропоновано дві модельні навчальні програми, які обирає вчитель. Ці програми поступово замінюють програму з географії 2022 р. (2024–2025 – у 7 класі і т.д.). У модельних програмах йдеться про тематичний зміст навчального матеріалу, його логічну послідовність, наведено пропонування тематичний зміст навчального матеріалу, його логічну послідовність, очікувані результати навчання та види навчальної діяльності. На основі модельних програм учитель розробляє календарно-тематичне планування. Окрім того, у згаданих програмах назви шкільних курсів географії змінено 6-й клас "Планета Земля", 9-й клас "Україна у світовій економіці", за С. Коберніком.

Нині є чинними навчальні програми з географії, які відповідають двом

Державним стандартам – 2011 та 2020 рр., а саме:

1. Навчальна програма "Географія (6–11-й класи)", затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 03 серпня 2022 р. № 698.

2. Модельні навчальні програми "Географія (6–9-й класи)" для закладів загальної середньої освіти (авт. Запотоцький С.П., Карпук Г.І. та ін.; авт. Кобернік С.Г. та ін. (наказ МОН України від 12.07.2021 № 795)).

Зміст географічної освіти у різні періоди змінювався і розглядався з позицій природничого, країнознавчого, культурологічного, гуманістичного та компетентнісного підходів.

Висновки. Передумови розвитку шкільної географії та методики її навчання визначили такі

об'єктивні фактори: потреба суспільства у високому рівні географічної освіти населення своєї країни; підходи до організації шкільної системи освіти і основні тенденції її проведення; рівень розвитку географії як науки, її практична значимість у соціально-економічному розвитку держави; рівень розвитку психолого-педагогічних наук.

Наведено авторську періодизацію розвитку географії як навчальної дисципліни та методики її навчання, в якій сутність і послідовність періодів пов'язана зі змінами як у системі освіти країни загалом, так і в географічній зокрема. Запропоновано шість періодів, кожен з яких характеризується складними процесами, в яких простежуються внутрішні особливості та елементи попереднього й наступного періодів, а саме: 1) становлення географії як шкільної дисципліни (кінець XIX – початок XX ст.); 2) період педагогічних пошуків та новацій у географічній освіті (1905–1920); 3) розвиток радянської системи шкільної географічної освіти (1920–1991); 4) становлення та розвиток національної системи шкільної географічної освіти (1991–2010); 5) соціокультурна поляризація географічної освіти шляхом формування ключових і предметних (географічних) компетентностей (2011–2020); 6) Нова українська школа (географічна компонента), який розпочався з 2020 р.

Охарактеризовано особливості оновлення та модернізації Державних стандартів та програм шкільної географічної освіти за останні 35 років, що дає нам підставу говорити про те, що в сучасних реаліях змістовним сюжетом її оновлення є орієнтація на формування географічних компетентностей, власної освітньої траєкторії учня, на соціалізацію особистості, на екологізацію курсу шляхом вивчення глобальних екологічних проблем людства та проблем взаємодії людини і природи.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці методичних рекомендацій реалізації сучасних підходів – компетентнісного, діяльнісного та особистісного орієнтованого для організації навчання географії відповідно до оновлених і модернізованих навчальних програм з географії та підручників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кобернік С.Г. Проблема вдосконалення навчальних програм з курсів географії основної школи. *Педагогічні науки*. 2012. Вип. 103. С. 132–141.
2. Мельничук Л.І. Становлення і розвиток шкільної географічної освіти в Україні (перша половина XX століття): дис... канд. пед. наук: 13.00.01. Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2004. 19 с.
3. Самойленко В.М., Топузов О.М., Вішнікіна Л.П., Діброва І.О. Викладання дидактики географії. Київ: ДП "Прінт Сервіс". 2016. 240 с.
4. Слюта А.М. Методика навчання географії: навчально-методичний посібник для студентів ЗВО спе-

ціальності 014 Середня освіта (Географія). Чернівці : Десна Поліграф, 2021. 248 с.

5. Стецула Н.О., Мельник Г.М. Методика формування географічних компетентностей у загальноосвітніх навчальних закладах. *Молодь і ринок*. 2017. № 6. С. 89–94.

6. Стецула Н.О. Екологізація освіти як ключова тенденція сталого розвитку суспільства. *Молодь і ринок*. 2020. № 6–7 (185–186). С. 115–121.

7. Стецула Н., Оршанський Л. Практичні аспекти методики підготовки майбутніх учителів до формування екологічної компетентності учнів на уроках географії. *Український педагогічний журнал*. 2023. № 1. С. 141–151.

8. Bilyk V., Udovychenko I., Vysochan L., Kyrylenko K., Stetsula N. & Gvozdi S. Modernization of Natural Science Education in the Context of Teacher Training. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*. 2022. 14 (1Supl). pp. 25–48.

9. Savras L., Lutsiv N. & Stetsula N. Theoretical and methodological fundamentals of formation of environmental competence in students of geography. *Smart Society. Conference Proceedings (Student Section)*. Czestochowa, 2021. pp. 157–168.

REFERENCES

1. Kobernik, S.H. (2012) Problema vdoskonalennia navchalnykh prohram z kursiv heohrafii osnovnoi shkoly [The problem of improving educational programs for elementary school geography courses]. *Pedagogical sciences*. Vol. 103. pp. 132–141. [in Ukrainian].

2. Melnychuk, L.I. (2004). Stanovlennia i rozvytok shkylnoi heohrafichnoi osvity v Ukraini (persha polovyna XX stolittia) [Formation and development of school geographical education in Ukraine (first half of the 20th century)]. *Candidate's thesis*. Taras Shevchenko National University of Kyiv. Kyiv, 19 p. [in Ukrainian].

3. Samoilenko, V.M., Topuzov, O.M., Vishnikina, L.P. & Dibrova, I.O. (2016). *Vykladannia dydaktyky heohrafii* [Teaching didactics of geography]. Kyiv, 240 p. [in Ukrainian].

4. Sliuta, A.M. (2021). *Metodyka navchannia heohrafii* [Methodology of teaching geography]. *Teaching and methodical guide for students of higher education institutions, specialty 014 Secondary education (Geography)*. Chernihiv, 248 p. [in Ukrainian].

5. Stetsula, N.O. & Melnyk, H.M. (2017). *Metodyka formuvannia heohrafichnykh kompetentnostei u zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh* [The method of formation of geographical competences in general educational institutions]. *Youth & market*. No. 6. pp. 89–94. [in Ukrainian].

6. Stetsula, N.O. (2020). *Ekolohizatsiia osvity yak kliuchova tendentsiia staloho rozvytku suspilstva* [Greening of education as a key trend of sustainable development of society]. *Youth & market*. No. 6–7 (185–186). pp. 115–121. [in Ukrainian].

7. Stetsula, N. & Orshanskyi, L. (2023). *Praktychni aspekty metodyky pidhotovky maibutnikh uchyteliv do formuvannia ekolohichnoi kompetentnosti uchniv na urokakh heohrafii* [Practical aspects of the methodology of training future teachers for the formation of environmental competence of students in geography lessons]. *Ukrainian Pedagogical Journal*. No.1. pp. 141–151. [in Ukrainian].

8. Bilyk, V., Udovychenko, I., Vysochan, L., Kyrylenko, K., Stetsula, N. & Gvozdi, S. (2022). *Modernization of Natural Science Education in the Context of Teacher Training*. *Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala*. 14 (1Supl), pp. 25–48. [in English].

9. Savras L., Lutsiv, N. & Stetsula, N. (2021). *Theoretical and methodological fundamentals of formation of environmental competence in students of geography*. *Smart Society. Conference Proceedings (Student Section)*. Czestochowa, pp. 157–168. [in English].

Стаття надійшла до редакції 05.02.2025

“Немає години, непридатної для занять корисними науками, і хто помірно, але постійно вивчає предмети, корисні як в цьому, так і в майбутньому житті, тому навчання – не труд, а втіха... Хто думав про науку, той любить її, а хто її любить, той ніколи не переставє учитись, хоча б зовні він і здавався бездіяльним”.

Григорій Сковорода
український просвітитель-гуманіст, філософ, поет, педагог

“Заняття наукою живлять юність і приносять насолоду старості, прикрашають в щасті, служать придулом і розрадою в нещасті”.

Цицерон
давньоримський політичний діяч, видатний оратор,
філософ та літератор

“Прагнення до нового – перша потреба людської уяви”.

Стендаль
французький письменник

